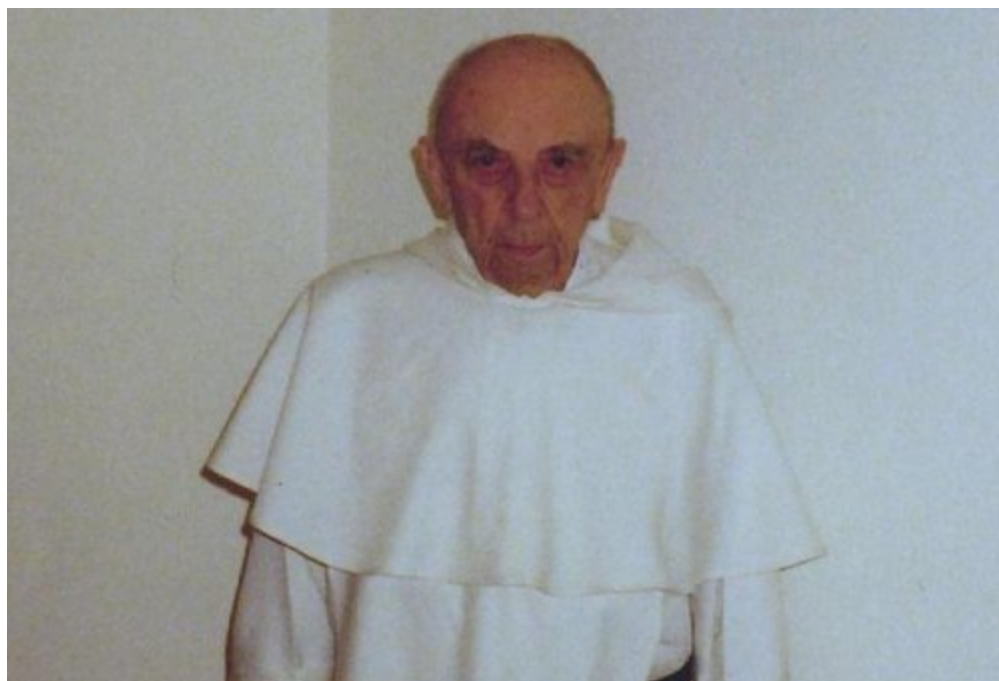

Józef Maria Bocheński OP: List do ojca

Prezentujemy list o. Józefa Marii Bocheńskiego do ojca, datowany 29 maja 1932, napisany w Rzymie przed prymicjami słynnego dominikanina.

Roma, 29 V 1932

Najdroższy Tatusiu,

Wczoraj o 5.45 wytrzymałem godzinne *periculum* i *Summa cum laude* otrzymawszy — 19/20 punktów, zostałem wreszcie uznany bakałarzem teologii: *baccalaureus artium et utriusque juris, philosophiae et paedagogiae doctor, sacrae theologiae baccalaureus* — tak się przedstawia śmieszna lista moich eklezjastycznych tytułów (matura to *bakalaureat artium* niby). Jestem zadowolony, bo nie liczyłem na „Summę”, nota sama wprawdzie mało znaczy w sobie, ale doskonale służy do zatykania pyska tym, którzy mnie wymyślają od niedostatecznej tomistycznej ortodoksji, jako że jestem „ultramodern”: ci wymyślacze zwykle poza *cum laude* nie wychodzą, a często mają *rite*. (Skala jest taka: w pierwszym głosowaniu przechodzi, albo nie przechodzi absolutną większością — w drugim: poniżej 10 *rite*, 10–14 *cum laude*, 14–18 *magna*, 19–20 *summa*).

Egzamin był raczej nieprzyjemny, bo nie miałem ani jednego z moich profesorów, jednego z egzaminatorów nawet nigdy w życiu nie widziałem przedtem. Pytali też całkiem czego innego niż słyszałem na wykładach — ale *Gott sei Dank*[59] odzwyczaiałem się już dawno od uczenia się tego, co mówią profesorowie, przynajmniej przeciętni. Zdawałem z 4 materyj tylko: dogmatyki, [teologii] moralnej, historii i teorii Pisma Świętego. Czarna gałka, jak przypuszczam, przyszła z tego ostatniego przedmiotu od pewnego Maltańczyka (ale nie kawalera[60]), który nie chciał uznać moich (słusznych jak twierdzę) zapatrywań na to, czy natchnienie jest pierwszorzędne w rozumie spekulatywnym czy w praktycznym, a kiedy ofiarowałem dowód prawdy, złośliwie oświadczył, że obejdzie się, co oczywiście jest o pomstę do nieba wołające, jako że przy egzaminach *ad gradus academiczaros* powinno się pozwolić wygadać kandydatowi. Ale jedna czarna gałka nie szkodzi.

Es kommt in den besten Familien vor[61].

Za to bardzo przyjemnie interogował mnie moralista i mój kolega z redakcji „Bulletin Thomiste” ojciec Simonin[62], filozof dość nowoczesny w moim guście, a przy tym ogromnie złośliwy w piśmie (stały aksjomat *souverainement déplacé*[63] albo *on pense réver*[64] etc. aplikowany najgrubszym w filozofii rybom). Z tym miałem bardzo przyjemną dyskusję, w której poniekąd zmieniliśmy role, bo ja mu robiłem zarzuty, a on odpowiadał, co prawda doskonale, tak że widać było sumienną pracę i zrozumienie przedmiotu. Trzeci egzaminator był też przyjemny, ale pytał o rzeczy, o których nigdy nie słyszałem w życiu. Na szczęście instynkt filozoficzny, który rodzi się z „obcowania” z filozofami, wybawił mnie z kłopotu i jakoś odpowiedziałem. Ale widoczne było, że mój profesor badał raczej ten instynkt niż wiedzę pozytywną, bo inaczej byłoby słabo. Ten był Holender, choć nie *fliegender*[65], bo waży co najmniej ćwierć tony. Ostatni wreszcie Niemiec szykowny i układny choć paskudnie walcem[66] się nazywa, dopytywał się mnie o św. Piotra i inne rzeczy, które jego są. Po całej ceremonii tenże Niemiec oświadczył mi, że dostałem *summa* i że komisja monet te *reverende frater ut in assiduitate tua circa sacram theologiam non desinas...* etc. Ładna *assiduitas*. Cały rok robiłem prawie co innego.

Na przyszły rok jednak czeka mnie *assiduitas* nie byle jaka: oto wobec zmian w systemie szkolnym muszę z końcem roku 1932/33 zdawać licencjat (*Venia legendi*) „*ex universa theologia*” 100 tez — tzn., że w tym i w przyszłym roku mam przerobić to, co zwykli studenci robią w 4 lata (powinienem był zacząć w zeszłym, ale robiłem filozofię, a w tym znowu kułem na pamięć do Wikariatu formułki) będzie kłopot, ale może się uda. Przede mną zdał jeden Hiszpan na *cum laude*, ze mną razem Francuz na *magna*. Jestem trzeci w tym roku, który ma *summa* — choć egzaminy idą już od miesiąca. Liczę więc, że da się coś zrobić *Deo*

adjuvante.

Tyle co do egzaminu. Jestem dziś diakonem we Mszy św. i będę miał piękną sposobność dziękowania Panu Bogu za tak pomyślny obrót moich spraw.

Wstępując do zakonu, składałem ofiarę z dwóch rzeczy zwłaszcza z liturgii i z nauki. Miałem pewność wyjechania na studia z seminarium, a z drugiej strony byłem podceremoniarzem prymasowskiej katedry. Pan Bóg od razu oddał mi obie rzeczy: naukę, dając mi *une carrière brillante*[67] jako studentowi w dwóch najlepszych eklezjastycznych centrach, i liturgię taką, jakiej Poznań mi dać nie mógł. Wy, ludzie świeccy, z trudem tylko możecie ocenić, co to jest liturgia — na przykład, jak dziś za chwilę będę śpiewał Ewangelię, zacznę od wezwania do chóru: „Pan z wami”, a wszyscy moi bracia, profesorowie, przełożeni i koledzy odpowiadają grzmiącym głosem: „i z duchem twoim”. W tych warunkach, w jakich to się dzieje u nas, gdzie jest setka ludzi naprawdę przejętych swoim powołaniem i gdzie śpiew i ceremonie wspaniale rozwijają się w cadre[68] odpowiednio zbudowanym i przygotowanym — rzecz jest po prostu wspaniała.

Ale przechodzę do rzeczy praktyczniejszych (choć nie ma prawdę mówiąc praktyczniejszej rzeczy od mistyki) — mianowicie do moich prymicyj. Deliberowałem *cum Hyacintho*[69] i myślę o takim programie.

Asystens: ojciec prowincjał (był na pogrzebie Najdroższej Mamusi, niepodobna go odmówić).

Diakon: Michał [Czartoryski], głuchy, ale godny.

Subdiakon: ojciec Rafał[70], typowy warszawista, ale bardzo

przyzwoity, był kiedyś w Ponikwie razem z tą grupą z Podkamienia. To mój kolega i bardzo mi pomaga, a przy tym można go pokazać ludziom.

2 braciszków (kleryków) akolitów — jeśli się uda zaproszę brata Bernarda[71], ale słaba nadzieja, aby go puścili.

Kaznodzieja: ks. Kozaczewski.

Ici, j'ouvre une parenthese[72]: W tej chwili był u mnie Ojciec Magister i radził mi stanowczo, abym zaprosił ojca Romualda na diakona, ja bałem się, aby go nie obrazić — ale skoro i ojciec Jacek to samo myśli, co nasz magister, puszczę w trąbę Rafała, Michała głuchego wezmę na subdiakona, a ojca dr. Romualda na diakona. *Ergo*: jeden pokój dla dwóch akolitów i trzy pojedyncze dla asysty, w tym jeden paradny dla ojca prowincjała, inne mniej paradne[73].

Trzeba będzie też zaprosić ojca Jordana, Podkamienieckiego przeora, którego bardzo czczę i którego „uwieczniłem” w mojej epokowej broszurce (którą Jacek uważa nota bene za plód poroniony, bo wszystkie daty są fałszywe. Ale to nie moja wina, bo mi pozmieniali w druku zbyt gorliwi, a mało duchem naukowym przejęci konfratry).

Wszystko oczywiście zależy jeszcze od tego, czy P[rzewielebny] o[jciec] Prowincjał pozwoli na powrót, bo dotychczas nie mam żadnych wiadomości od niego. Jacek poparł moją prośbę, być więc może, że coś napiszę. Jeśli nie będzie odpowiedzi do 16 VI, zatelegrafuję i wtedy — o ile Tatuś nie rezygnuje z moich prymicyj — trzeba by zaraz interweniować i telegrafować (do prowincjała). Nota bene ta interwencja ewentualna powinna być dokonana przez kogoś twardego w interesie, bo to jest interes. Nie widzę żadnej racji, dla której Tatuś miałby ponosić wszystkie koszty powrotu, skoro prowincjał zarabia na nim, zwłaszcza gdybym w zamian za to miał dostać tylko 3 albo nawet 7

dniowy urlop.

Ale ojciec prowincjał, o ile go znam, pozwoli, bo to złote serce, a racji kasowych nie ma. Napisałem mu, że w żadnym razie nie będę prosił Tatusia o pomoc kasową, ze względu na rzeczy, o których on nie potrzebuje wiedzieć — ten list więc nie jest prośbą o interwencję: daję tylko wskazówki, jak to by trzeba zrobić w razie, gdyby Tatuś chciał, abym przyjechał. Jest mi niesłychanie przykro, że muszę o tym pisać, ale mój spowiednik jest kategoriyczny. Gdyby to ode mnie zależało, wolałbym cierpieć całe wakacje w Quercii niż wziąć pieniądze w tej sytuacji i po moich oświadczeniach zeszłorocznych. Mam jednak silną nadzieję, że do tego nie dojdzie. Gdyby doszło, w każdym razie nie potrzeba wysyłać pieniędzy, ale tylko ułożyć rzecz z prowincjałem — tutejsza kasa wyasygnuje, co potrzeba na podróż.

Mam jeszcze dwa tygodnie do ostatnich rekolekcji. Zużytkuję je na przeczytanie nowego dzieła Bergsona[74], w którym ten wielki filozof wreszcie napisał, co myśli o Bogu. Rozumowanie jest ciekawe: udowodnić istnienia Boga nie można, ale najsumienniejsze studium, które sam B[ergson] z olbrzymim aparatem przeprowadził, dowodzi, że setki ludzi o pierwszorzędnej zdolności i świętości twierdziło, że mają eksperymentalne poznanie Boga — mianowicie mistycy. Nie ma naukowej racji, aby im odmawiać kompetencji i prawdomówności — przeciwnie musiałyby się w tym wypadku w ogóle zarzucić wszelką naukę historyczną. A więc istnienie Boga jest w najwyższym stopniu prawdopodobne. Jeden dowód więcej na potwierdzenie mojej tezy, że nigdy żaden wielki filozof nie zaprzeczył istnieniu Boga: ani Plotyn, ani Kant, ani Spinoza, ani Bergson. Na to zdobyli się tylko Haeckel[75] e *tutti quanti*[76] fizycy, którzy w filozofii bełkoczą *come questi bambini, nec infima intelligentes*[77], tak że można by się potężnie bawić ich skryptami, gdyby one, niestety, nie miały tak zgubnego wpływu.

Będę też studiował o wilgotnym i suchym, o twardym i miękkim etc. w Albercie Wielkim, o którym mam zamiar popełnić artykuł. Niesłuchanie dziwny filozof, podszyty naturalistą: nie może wytrzymać i na każdej stronie wracają jego historie o owej wilgoci i humorach, i salamandrach, które rodzą cieleta etc. bez końca. Chcę coś o metodzie jego napisać.

Dostałem przed paroma dniami akt sądu Złoczowskiego o ukończeniu postępowania spadkowego. To mnie takim smutkiem napełniło, że przez parę dni nie mogłem sobie znaleźć miejsca — może jeszcze nigdy od śmierci Mamusi nie byłem tak smutny. A tymczasem smutek nie zasługuje na to, aby się nim zajmować: to jest jedyne z uczuć, które prawie nigdy nie prowadzi do dobrego. Smutek powstaje poprzez wywołanie na powierzchnię świadomości obrazów, które kojarzą się z czynnikami uczuciowymi świadomymi i zwłaszcza podświadomymi tworzącymi kompleks. Ten kompleks dąży do „ureczywistnienia się”, tj. do znalezienia swojego odpowiednika w świecie zewnętrznym. Tymczasem zamiast tego odpowiednika znajdujemy przeświadczenia, że to ureczywistnienie nie stanie się nigdy więcej i wtedy powstaje *eine Spannung*[78] między tendencją a kompleksem związanym z owym przeświadczeniem. Ta *Spannung* wywołuje *ein Unlustgefühl*[79]. To jest wszystko.

Nie trzeba się ckliwić nad smutkiem własnym. Trzeba zniszczyć kompleks, który do niego prowadzi. Po co się smucić? Cui bono? Duszy zmarłej to w niczym nie pomoże, a nasze energie rozprzęga i niszczy, odbija się na systemie obiegowym i nerwowym, psuje zdrowie, tamuje rozmach życiowy, który jest konieczny, nie tylko dla spełnienia własnych obowiązków, ale właśnie dla wspomżenia duszy, która — jak to wierzymy — cierpi gdzieś jakieś straszne, przechodzące wszystkie nasze wyobrażenia i pojęcie męki. Nie trzeba się smucić. Co prawda w praktyce, nawet jeśli się ma tyloletnią tresurę filozoficzną jak my

mamy, trudno się oprzeć. Ale przynajmniej, trzeba robić wszystko możliwe, aby się nie dać i nie pozwolić smutkowi na rozwój. Wola nie ma bezpośredniego wpływu na uczucia, ale *potestatem politicam* jak mówi św. Tomasz. Trzeba więc politykować, niszczyć kompleksy szkodliwe, wprowadzać pożyteczne. Polecam Tatusiowi mój artykuł na podobny temat w „Szkole Chrystusowej” z 1931 roku (*Rola wyobraźni w życiu duchowym*[80]).

Niech mi Tatuś raczy wybaczyć te teorie, które piszę, nie tylko dla Niego, ale i dla siebie, przypominając sobie principia — bo do dziś jestem smutny.

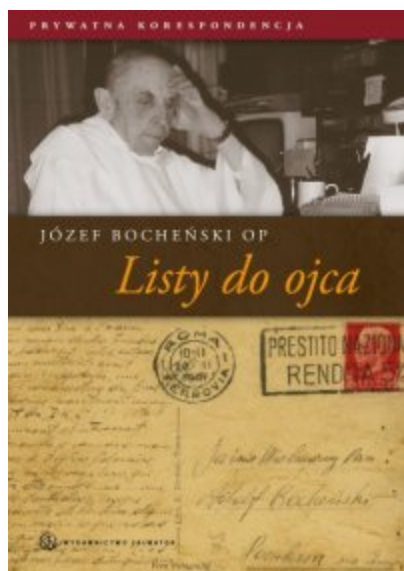
Łączę list do ks. Kozaczewskiego i ks. proboszcza z prośbą o doręczenie — przypominam prośbę o książeczkę wojskową. Dziękuję bardzo za świetny list o zupach z Lwirodu, który mnie ubawił serdecznie — cieszę się, że lekarz znalazł zdrowie Tatusia polepszone. Za niecały miesiąc, jak Pan Bóg da, zobaczymy się w Ponikwie (może być, że pošlę Michała pierwszego, żeby przygotował, co potrzeba). Tymczasem całuję ręce Najdroższego Tatusia, a całą Familię ściskam.

Fr. Innocenzo

P.S. List posyłam do Krynicy, gdzie spodziewam się Tatusia jeszcze zastać.

przeczytaj także felieton Jana Maciejewskiego o o. Bocheńskim

oraz fragment tomu jego przemówień i kazań

List stanowi część zbioru "Listy do ojca", które ukazało się nakładem **Wydawnictwa Salwator**. Książkę można nabyć u wydawcy.

Przypisy:

[59] Bogu niech będą dzięki (niem.).

[60]Tj. nie kawalera Zakonu Kawalerów Maltańskich.

[61] Zdarza się w najlepszych rodzinach (niem.).

[62] H.D. (Th.) Simonin, trapista, teolog i filozof francuski o orientacji tomistycznej, autor studiów i komentarzy do św. Tomasza. Zarówno Simonin, jak i Bocheński należeli do stałych współpracowników "Bulletin Thomiste".

[63] W najwyższym stopniu nie na miejscu (fr.).

[64] Myśli się marzyć (fr.).

[65] Latający (niem.).

[66] Angelus Walz, dominikanin, biblista, pełnił funkcję dziekana wydziału teologicznego Angelicum.

[67] Wspaniałą karierę (fr.).

[68] Środowisku (fr.).

[69] Z Jackiem (łac.), tj. z kurią prowincjalną, mieszczącą się w klasztorze św. Jacka w Warszawie.

[70] Rafał M. Tomasiewicz, dominikanin, w latach 30. pełnił funkcję sekretarza studium w Angelicum.

[71] Bernard Łanocha, dominikanin.

[72] Tu otwieram nawias (fr.).

[73] Uroczyste prymicje w Ponikwie odbyły się 3 VII 1932 roku. Asystował ojciec Kalikst Świątek - prowincjał, diakonem był ojciec Michał Czartoryski, subdiakonem ojciec Rafał Tomasiewicz, bracia akolici: Zdzisław Stachura i Karol Trybalski. Oprócz rodziny Bocheńskiego, obecni byli także: ciotka Olga Zawadzka, Piotr Dunin Borkowski, Edward i Magdalena Dubanowiczowie.

[74] Henri Bergson (1859-1941), filozof francuski, laureat nagrody Nobla w dziedzinie literatury (1927). Tu mowa o książce Bergsona Les

deux sources de la morale et de la religion z roku 1932 (tłum. pol.: O dwóch źródłach moralności i religii, Kraków 1993), Bocheński wysoko cenił twórczość Bergsona, uznawał jego rozróżnienie religii statycznej i dynamicznej za trafne. Sądził, że jego analizy zjawisk mistycznych należą do najlepszych w całej literaturze przedmiotu.

[75] Ernst Haeckel (1834-1919), zoolog niemiecki o zainteresowaniach filozoficznych, twórca prawa bioenergetycznego, profesor uniwersytetu w Jenie, autor Welträtsel (1900), książki, która w przeciągu 10 lat doczekała się kilkunastu wydań i kilkunastu przekładów na języki obce, założyciel Związku Monistów, Monistenbund (1906).

[76] I wszyscy (wł.).

[77] Jak te dzieci (wł.).

[78] Napięcie (niem.).

[79] Niechęć (niem.).

[80] J. Bocheński, Udział wyobrażeń w życiu duchowem, w: "Szkoła Chrystusowa", nr 2, 1931, s. 229-238.

59 Bogu niech będą dzięki (niem.).

60 Tj. nie kawalera Zakonu Kawalerów Maltańskich.

61 Zdarza się w najlepszych rodzinach (niem.).

62 H.D. (Th.) Simonin, trapista, teolog i filozof francuski o orientacji tomistycznej, autor studiów i komentarzy do św. Tomasza. Zarówno Simonin, jak i Bocheński należeli do stałych współpracowników "Bulletin Thomiste".

63 W najwyższym stopniu nie na miejscu (fr.).

64 Myśli się marzyć (fr.).

65 Latający (niem.).

66 Angelus Walz, dominikanin, biblista, pełnił funkcję dziekana wydziału teologicznego Angelicum.

67 Wspaniałą karierę (fr.).

68 Środowisku (fr.).

69 Z Jackiem (łac.), tj. z kurią prowincjalną, mieszczącą się w klasztorze św. Jacka w Warszawie.

70 Rafał M. Tomaszewicz, dominikanin, w latach 30. pełnił funkcję sekretarza studium w Angelicum.

71 Bernard Łanocha, dominikanin.

72 Tu otwieram nawias (fr.).

73 Uroczyste prymicje w Ponikwie odbyły się 3 VII 1932 roku. Asystował ojciec Kalikst Świątek - prowincjał, diakonem był ojciec Michał Czartoryski, subdiakonem ojciec Rafał Tomaszewicz, bracia akolici: Zdzisław Stachura i Karol Trybalski. Oprócz rodziny Bocheńskiego, obecni byli także: ciotka Olga Zawadzka, Piotr Dunin Borkowski, Edward i Magdalena Dubanowiczowie.

74 Henri Bergson (1859-1941), filozof francuski, laureat nagrody Nobla w dziedzinie literatury (1927). Tu mowa o książce Bergsona *Les deux sources de la morale et de la religion* z roku 1932 (tłum. pol.: *O dwóch źródłach moralności i religii*, Kraków 1993), Bocheński wysoko cenił twórczość Bergsona, uznawał jego rozróżnienie religii statycznej i dynamicznej za trafne. Sądził, że jego analizy zjawisk mistycznych należą do najlepszych w całej literaturze przedmiotu.

75 Ernst Haeckel (1834-1919), zoolog niemiecki o zainteresowaniach filozoficznych, twórca prawa bioenergetycznego, profesor uniwersytetu w Jenie, autor *Welträtsel* (1900), książki, która w przeciągu 10 lat doczekała się kilkunastu wydań i kilkunastu przekładów na języki obce, założyciel Związku Monistów, *Monistenbund* (1906).

76 I wszyscy (wł.).

77 Jak te dzieci (wł.).

78 Napięcie (niem.).

79 Niechęć (niem.).

80 J. Bocheński, Udział wyobrażeń w życiu duchowym, w: "Szkoła Chrystusowa", nr 2, 1931, s. 229-238.